

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

החפירות של הווקף בהר הבית

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 649 6016

פקס: 02 - 649 6103

ט' בחשון תשס"ח
21 באוקטובר 2007

כתיבה : משה ברדה
אישור : שמוליק חזקיה, ראש צוות

מסמך זה נכתב לבקשת הוועדה לענייני ביקורת המדינה לקראת דיון שיתקיים ב- 22 באוקטובר 2007 בנושא חפירות הווקף בהר הבית. במסמך מוצגים טענות הוועד למניעת הרס עתיקות הר-הבית בדבר נזקים הנגרמים עקב פעולות חפירה של הווקף בהר-בית. בתגובה לטענות אלה מוצגת עמדת רשות העתיקות כפי שהובאה על-ידי פרקליטות המדינה בתגובה לעתירה שהוגשה לבג"ץ בנושא. לבסוף מוצגת החלטת בג"ץ בנוגע לעתירה.

תמצית

חוק העתיקות קובע כי כל שינוי או בנייה באתר עתיקות מחייב אישור בכתב מרשות העתיקות.¹ בנוסף, עבודות חפירה ובנייה באתר עתיקות המשמש לצורך דתי מחייבות אישור ועדת שרים בראשות שר החינוך ובהשתתפות שר הדתות ושר המשפטים (חוק העתיקות, תשל"ח-1978, סעיף 29ג). רחבת הר הבית היא אזור בעל חשיבות רבה מבחינה ארכיאולוגית ודתית.

הוועד למניעת הרס עתיקות בהר הבית הוא גוף ציבורי התנדבותי, הכולל: ארכיאולוגים, משפטנים, אנשי חינוך וידיעת הארץ ואנשי ציבור, שהוקם בשנת 1999 לצורך מניעת הרס העתיקות בהר הבית.²

חפירות של הווקף בהר הבית:

בחודשים האחרונים מבוצעת חפירה של הווקף בהר הבית בקרבת כיפת הסלע, באזור בו מניחים, כי הייתה עזרת הנשים של בית המקדש. החפירה נועדה לצורך העברת קו חשמל חדש למסגד אל-אקצה, במקום הקו הישן. זאת, מחשש שהחשמל יקרוס בתקופת הרמדאן.

עתירה לבג"ץ נגד החפירה בהר הבית: עקב החפירה של הווקף בהר הבית, הוגשה לבג"ץ ב-9 בספטמבר 2007, עתירה של הוועד למניעת הרס עתיקות הר הבית ושל גורמים נוספים נגד המשך ביצוע החפירות בטענה שנגרם בעטיין נזק לעתיקות בהר הבית.

תשובת המדינה לעתירה: בתשובת המדינה לעתירה נטען כי לחפירה של הווקף בהר הבית ניתן אישור של המשטרה ורשות העתיקות, והיא נועדה לצורך העברת קו חשמל חדש למסגד אל-אקצה, במקום הקו הישן, זאת, מחשש שהחשמל יקרוס בתקופת הרמדאן. עוד נטען כי המשטרה ורשות העתיקות מפקחות על הנעשה, וכי לא נגרם כל נזק לעתיקות.

החלטת בג"ץ מיום 20 בספטמבר 2007: בג"ץ דן בעתירת הוועד למניעת הרס עתיקות בהר-הבית, נגד החפירות שמבצע הווקף בהר הבית. השופטים שדנו בעתירה הודיעו שהם מקבלים את עמדת המדינה לכך שהיה פיקוח ארכיאולוגי צמוד על החפירות של הווקף בהר הבית.

בהחלטה נקבע כי על הוועד למניעת הרס עתיקות בהר הבית להגיש חוות דעת ארכיאולוגית מקצועית, לאמות המידה שבהם היתה צריך להתבצע הפיקוח הארכיאולוגי בהר, ובעקבות כך יינתן הפסק דין.

¹ רשות העתיקות היא רשות ממלכתית שהוקמה עם הקמתה של מדינת ישראל, (משנת 1948 כמחלקת העתיקות, ומאפריל 1990 כרשות העתיקות). רשות העתיקות פועלת על-פי **חוק רשות העתיקות וחוק העתיקות**. תפקידה העיקרי הוא שמירה על עתיקות המדינה. היא עושה זאת תוך איזון עם צרכי הפיתוח של הארץ. הרשות עוסקת בפיתוח אתרי עתיקות גדולים, ומשקיעה מאמצים רבים בפיתוח ושימור מבנים היסטוריים בערים היסטוריות כגון: צפת, שפרעם, רמלה, טבריה, באר-שבע ויפו. מתוך: אתר רשות העתיקות: http://www.antiquities.org.il/about_heb.asp?Modul_id=1

² יהודית גלילי, "עבודות החפירה בהר הבית", מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 19 בנובמבר 2001.

טענות הוועד למניעת הרס העתיקות בהר הבית

הוועד למניעת הרס העתיקות בהר הבית (להלן – הוועד) ערך מסיבת עיתונאים ב-28 באוגוסט 2007 ובה טען כי הווקף מבצע בהר הבית חפירה לאורך 120 מטר ולעומק של מטר וחצי, תוך הרס ממצאים ארכיאולוגיים. הוועד דורש כי עבודות החפירה יופסקו מיד.

1. ביצוע חפירה בהר הבית על-ידי הווקף תוך סיכוי גבוה לפגיעה בממצאים ארכיאולוגיים: חפירת הווקף נועדה לאפשר התקנת תשתית לחשמל. החפירה מתבצעת באזור המזרחי של הר הבית, שבו הייתה בעבר עזרת הנשים של בית המקדש. לטענת הוועד, האזור קרוב לפני הקרקע, ולכן הסיכוי לפגיעה בשרידים קדומים גבוה יותר ממקומות אחרים.³

1.1. טענה כי הווקף מבצע חפירות רשלניות שפוגעות בעתיקות בהר הבית: ד"ר אילת מזר, מרצה וחוקרת מהאוניברסיטה העברית בירושלים, החברה בוועד למניעת הרס העתיקות בהר הבית טוענת כי עריכת החפירות הינה רשלנית, הפוגעת בעתיקות באתר הארכיאולוגי של הר הבית. לדברי ד"ר מזר, "אין שם חפירה זהירה, אין תיעוד חתכים, אין איסוף חומר. זה לא עניין מורכב. פשוט צריך להביא אנשי מקצוע לשם, אבל אף אחד לא עושה את זה".⁴

1.2. טענה בדבר חוסר מעש והיעדר פיקוח אפקטיבי של רשות העתיקות: במסיבת העיתונאים האשים הוועד את רשות העתיקות בחוסר מעש, בזמן שהווקף המוסלמי מחדש את החפירות בהר הבית למטרות בניין מסגד במקום. החפירות חודשו לאחרונה בקרבת כיפת הסלע, באזור בו מניחים, כי הייתה עזרת הנשים של בית המקדש.

ד"ר אילת מזר טוענת כי רשות העתיקות מתעלמת מהעובדה שהחפירות המבוצעות על-ידי הווקף מבוצעות באופן לא מקצועי. רשות העתיקות מציבה בהר פקח, אך לטענת ד"ר מזר, הוא מסתכל ולא מונע את ההרס.⁵

2. טענה כי רשות עתיקות לא ממלאת את ייעודה: ד"ר מזר מציינת כי רשות העתיקות לא ממלאת את ייעודה שהוא לשמור על העתיקות, והתנהלות בסוגיית החפירות בהר הבית מוכתבת על-ידי שיקולים זרים ולא מקצועיים. רשות העתיקות לא שומרת על העתיקות כפי שנדרש ממנה על-פי חוק ועל-פי דרישותיה שלה במקומות אחרים.⁶

עתירה הוועד למניעת הרס העתיקות נגד ביצוע החפירות בהר הבית

ב-9 בספטמבר 2007, הוגשה עתירה של הוועד למניעת הרס עתיקות נגד עבודות החפירה בהר הבית. בין העותרים נכללים: הסופר א.ב. יהושע, ראש עיריית תל-אביב לשעבר שלמה להט, בכירי הארכיאולוגים בישראל וקבוצה של אלופים במילואים.⁷ הקבוצה הגישה עתירה לבג"ץ בדרישה להפסיק מיידית את החפירה של אנשי הווקף המוסלמי בהר-הבית.

³ דליה מזורי, "חפירות חדשות מסכנות את שרידי בית המקדש", עיתון "מעריב", 28 באוגוסט 2007.

⁴ זאב ינאי, "אי אפשר להשתמש בטרקטור לחפירות בהר הבית", אומדיה-חדשות חברה ומשפט, 28 באוגוסט 2007. יש לציין כי ד"ר מזר אישרה בשיחה טלפונית ב-25 באוקטובר 2007 את הציטוטים שהובאו מפיה בעיתונות ומוצגים במסמך זה.

⁵ זאב ינאי, "אי אפשר להשתמש בטרקטור לחפירות בהר הבית", אומדיה-חדשות חברה ומשפט, 28 באוגוסט 2007.

⁶ ד"ר אילת מזר, הוועד למניעת הרס עתיקות בהר הבית, שיחה טלפונית, 15 באוקטובר 2007. יש לציין כי ד"ר מזר אישרה בשיחה הטלפונית את הציטוטים שהובאו מפיה בעיתונות ומוצגים במסמך זה.

⁷ בין החתומים על העתירה: הסופר א.ב. יהושע; הוועד למניעת הרס העתיקות בהר הבית; מלקולם הונליין, סגן נשיא ועידת הנשיאים של ארה"ב; ראש המועצה לארכיאולוגיה, פרופ' אפרים שטרן; הארכיאולוגים הפרופסורים עמי מזר, אהוד נצר, ישראל

1. **טענה כי החפירות בהר הבית גורמות נזק בלתי-הפיך לעתיקות בהר הבית:** העותרים נגד ראש הממשלה, שרים בממשלה ורשות העתיקות, טוענים כי החפירות בהר הבית "גורמות נזק בלתי-הפיך לעתיקות ולממצאים ארכיאולוגיים בעלי חשיבות ראשונה במעלה, ואשר מבוצעות בניגוד לדין ובלא שניתנו להן האישורים וההיתרים הנדרשים כדין".

1.1. **טענה כי העפר שהוצא בחפירות רווי בממצאים ארכיאולוגיים:** העותרים מציינים כי לפי כל המחקרים המקובלים, הווקף מבצע עתה חפירות להנחת קווי תשתית (מצפון וממזרח לשטח הרמה בהר הבית) באזור שבו השתרעו בעבר חצרות ועזרות המקדש. לטענתם, כמות העפר האדירה שהוצאה מהאדמה (כ-400 טונות עפר מתעלה באורך של כ-500 מטר ובעומק מטר וחצי) רוויה בממצאים ארכיאולוגיים מתקופות שונות, לרבות מימי בית ראשון ושני, שערכם התרבותי והארכיאולוגי לא יסולא בפז.

1.2. **טענה כי החפירה בוצעה באמצעות כלים מכאניים כבדים והסבה פגיעה חמורה לעתיקות:** לטענת העותרים "חפירה מסיבית בעומק של מטר וחצי כרוכה בפגיעה בשכבות קרקע, אשר ייתכן שחלקן שרדו מאז הבית הראשון לפני 3,000 שנה. ביצוע החפירה באמצעות כלים מכאניים כבדים וטרקטורים פגע פגיעה חמורה בקרקע, וגרם במישרין להרס אבנים עתיקות וממצאים אחרים."⁸

תשובת המדינה לעתירה של הוועד למניעת הרס העתיקות

המדינה מסרה ב-19 בספטמבר 2007 תשובה בה מסרה את הפרטים הבאים:

1. **מתן אישור לחפירה של הווקף על-ידי המשטרה ורשות העתיקות:** לחפירה של הווקף בהר הבית ניתן אישור של המשטרה ורשות העתיקות, והיא נועדה לצורך העברת קו חשמל חדש למסגד אל-אקצה, במקום הקו הישן. זאת, מחשש שהחשמל יקרוס בתקופת הרמדאן. עוד נטען כי המשטרה ורשות העתיקות מפקחות על הנעשה וכי ניתן יהיה לחשוף בבית-המשפט את האמצעים הנקטים למניעת הרס העתיקות במעמד "צד אחד".

2. אי-מתן היתר לעבודות בהתאם לחוק התכנון והבנייה וחוק העתיקות:

עם זאת, המדינה מציינת כי לעבודות לא ניתן היתר בהתאם לחוק התכנון והבנייה ולא ניתן אישור ועדת השרים בהתאם לסעיף 29(ג) לחוק העתיקות.

2.1. **היעדר ההיתר נשען על עמדת עיריית ירושלים:** המדינה טענה כי היעדר ההיתר נסמך על עמדת עיריית ירושלים לפיה "ספק אם בנסיבות אלו היה צורך בהיתר לביצוע העבודות, ויכול ודי היה בהודעה לוועדה המקומית בהתאם לתקנות".

2.2. **אי-פעילות על-פי נוהל דיווח ליועץ המשפטי לממשלה בשל עמדת רשות העתיקות:** כמו-כן, עולה מתשובת המדינה כי רשות העתיקות לא פעלה על-פי נוהל דיווח ליועץ המשפטי לממשלה על הכוונה לבצע חפירות. המדובר בנוהל שנקבע על-ידי היועץ המשפטי לממשלה בשנת 1988 שבו נקבע "כי כל אימת שהרשויות הרלוונטיות יגלו הפרה רצינית ומהותית של דיני התכנון או העתיקות, לפי המקרה הם ידווחו ליועץ המשפטי לממשלה באמצעות היועצים המשפטיים שלהם".

פינקלשטיין, משה כוכבי; הארכיאולוגים גבי ברקאי ואילת מזר; האלופים במיל. צבי זמיר, יצחק חופי, וגיאורא איילנד; עו"ד ד"ר שמואל ברקוביץ; ועיתון ג'רוזלם פוסט.

⁸ נדב שרגאי, "עתירה נגד עבודות הווקף בהר הבית", עיתון "הארץ", יום שני, 10 בספטמבר 2007.

2.3. עמדת רשות העתיקות כי לא נגרמה פגיעה לעתיקות במסגרת החפירות: לטענת המדינה, רשות העתיקות לא מצאה כי כך הם פני הדברים, ולא דיווחה ליועץ המשפטי. זאת, בשל "עמדתה המקצועית של רשות העתיקות" כי "לא נגרמה פגיעה לעתיקות במסגרת החפירות שנערכו במקום". עוד טענה המדינה כי בנסיבות אלו, ועל רקע העובדה כי רשות העתיקות נתנה אישורה המוקדם לעבודות נשוא העתירה, ולפיכך נראה כי קוימו הוראות סעיף 29 (א) לחוק רשות העתיקות. כמו-כן, בשל העובדה כי הלכה למעשה הסתיימו עבודות החפירה במקום, סבורה המדינה "כי לא ניתן להצביע על הפרה רצינית ומהותית של דיני העתיקות בנסיבות העניין שלפנינו".

2.4. צורך במידת זהירות רבה במיוחד בעת אכיפת החוק בהר הבית: על הטענה כי החוק אינו נאכף בהר הבית - השיבה המדינה כי מדובר אכן בסוגייה רגישה. "אכיפת החוק בהר הבית אינה בגדר מקרה רגיל בו נדרשות הרשויות לאכוף את החוק, כי אם מדובר במקום בו הרשויות נדרשות ל'מידת זהירות רבה במיוחד', וכן למידה יתרה של תבונה ורגישות, כפועל יוצא מ'המטען הרגשי, דתי, והפוליטי' הטמון בהר הבית. האיזון הנדרש במקרה זה הינו בין הצורך באכיפת החוק כאשר הדבר דרוש, לבין התחשבות באופיו המיוחד של האזור, והשיקולים השונים שפורטו לעיל. במקרה זה אין מנוס מלהכיר בכך כי "ישנם ערכים... ששיקולי גמישות ופרגמטיות של הלפנים משורת הדין או לפנים משורת החוק עדיפים לגביהם מן הקו הנוקשה הבלתי גמיש של הדין או החוק".⁹

החלטת בג"צ ב-20 בספטמבר 2007

בג"צ דן ב-20 בספטמבר 2007 בעתירת הוועד למניעת הרס עתיקות בהר-הבית, נגד החפירות שמבצע הווקף בהר הבית.

פרקליטי המדינה מיקדו את הדיון בבג"ץ בשאלת קיומו של פיקוח ארכיאולוגי בזמן החפירה. המדינה הציגה בפני בית המשפט בדלתיים סגורות ראיות לכך שהחפירה נעשתה תחת פיקוח צמוד. השופטים הודיעו שהם מקבלים את עמדת המדינה לכך שהיה פיקוח צמוד.

בהחלטה נקבע כי על הוועד למניעת הרס עתיקות בהר הבית להגיש חוות דעת ארכיאולוגית מקצועית, לאמות המידה שבהם היתה צריך להתבצע הפיקוח הארכיאולוגי בהר, ובעקבות כך יינתן הפסק דין.¹⁰

⁹ רותי אברהם, "החפירות בהר הבית: ללא התר ובניגוד לנוהל", *NFC-חדשות מחלקה ראשונה*, 19 בספטמבר 2007.

¹⁰ מתוך אתר האינטרנט של הארכיאולוג צחי צוויג, חבר בוועד למניעת הרס העתיקות בהר הבית:

<http://www.har-habayt.org/hwhats.html> כניסה לאתר ב-18 באוקטובר 2007.

מקורות

אינטרנט

אתר האינטרנט של הארכיאולוג צחי צוויג, חבר בוועד למניעת הרס העתיקות בהר הבית:

<http://www.har-habayt.org/hwhats.html> כניסה לאתר ב-18 באוקטובר 2007.

אתר רשות העתיקות: http://www.antiquities.org.il/about_heb.asp?Modul_id=1

עיתונות

אברהם רותי, "החפירות בהר הבית: ללא התר ובניגוד לנוהל", NFC-חדשות מחלקה ראשונה, 19 בספטמבר 2007.

ינאי זאב, "אי אפשר להשתמש בטרקטור לחפירות בהר הבית", אומדנה-חדשות חברה ומשפט, 28 באוגוסט 2007.

מזורי דליה, "חפירות חדשות מסכנות את שרידי בית המקדש", עיתון "מעריב", 28 באוגוסט 2007.

שרגאי נדב, "עתירה נגד עבודות הווקף בהר הבית", עיתון "הארץ", יום שני, 10 בספטמבר 2007.

מסמכים

גילי יהודית, "עבודות החפירה בהר הבית", מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 19 בנובמבר 2001.

שיחות

מזר אילת, הוועד למניעת הרס עתיקות בהר הבית, שיחה טלפונית, 15 באוקטובר 2007.